

Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses: üliõpilaste seisukohad

Soolisel ja seksuaalsel ahistamisel ei ole kohta Eesti kõrghariduses ning kõik osapooled, indiviidist riigini, peavad aktiivselt töötama, et see välja juurida.

- 1.1. Riiklikul tasemel peab sooline ja seksuaalne ahistamine¹ (edaspidi ka *ahistamine*) olema reguleeritud selliselt, et õiguslik raamistik võimaldaks ahistajaid seaduse ees vastutusele võtta ning kõrgkoolidel kehtestada ja rakendada reeglistikke ahistamise vastu. Olemasolevaid seaduseid nii soolise ja seksuaalse ahistamise kui ka teiste soopõhiste isikuvastaste kuri- ja väärtegade osas peab jõustama senisest tihedamini, tõhusamalt ja avalikkusele nähtavamalt, et muuhulgas aidata kaasa ühiskondlike hoiakute ja kultuuri muutustele.
- 1.2. Riigi tasandil peab saama teostatud põhjalik õiguslik analüüs olemasolevast seadusandlusest ja selle rakendamise praktikatest, et teha selgeks muuhulgas:
 - 1.2.1. kas sooline ja seksuaalne ahistamine ning muud soopõhised ja seksuaalsed kuri- ja väärted on piisavalt konkreetselt reguleeritud ja piisaval määral karistatavad;
 - 1.2.2. kas olemasolevat seadusandlust rakendatakse politsei, prokuratuuri ja kohtute poolt viisil, mis võimaldab ahistamise vastu adekvaatselt võidelda;
 - 1.2.3. kas olemasolev õigusraamistik takistab institutsioonide tasandil mingil moel ahistamisega tegelemist;
 - 1.2.4. kas olemasolev õigusraamistik takistab kõrgkoolide tasandil mingil moel ahistamisega tegelemist (sealhulgas kõrgkooli poolt sõlmitavates lepingutes ja kehtestatavates kordades) või ahistamise vastu võitlemiseks vajalike mehhanismide (näiteks lõpuni anonüümse vihje esitamise võimalus) kasutamist.

¹ Mõiste defineerimisel lähtume Eesti soolise võrdõiguslikkuse seadusest (SoVS), milles eristatakse soolist ja seksuaalset ahistamist. Soolise ahistamise all mõistame „sooga seotud soovimatut käitumist või tegevust, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärrikuse alandamine ja häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna loomine“. Seksuaalne ahistamine on siinkohal defineeritud soolise võrdõiguslikkuse seaduse alusel kui ülikooli töötajate, tudengite, õppejõudude jt asutuse liikmete vaheline „soovimatu sõnaline, mittedõnaline või füüsiline seksuaalse olemusega käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärrikuse alandamine, eelkõige luues häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna“. See võib ulatuda soovimatutest seksuaalse alatooniga naljadest flirdi ja otseste ettepanekuteni vahetada seksuaalseid teeneid paremate hinnete või akadeemilisel redelil edasiliikumise vastu. Siinkohal tuleb silmas pidada, et soovimatus ei pruugi olla sõnaliselt väljendatud.

Kõrgkoolides soolise ja seksuaalse ahistamise reguleerimine

- 2.1. Ahistamine kõrgkooli liikme² poolt, olenemata tema positsioonist, peab olema kõrgkoolis paika pandud reeglitega keelatud ning kõrgkoolid peavad tegelema ahistamist keelavate reeglite jõulise rakendamisega.
- 2.2. Ahistamisjuhtumid peavad olema käsitletud selliselt, et seda keelavaid reegleid rikkunud osapoolt saaks rikkumiste eest karistada eksmatrikuleerimisega või temaga lepingu³ kiirkorras lõpetamisega. Vastav informatsioon peab olema märgitud kõigis lepingulisi ja akadeemilisi suhteid reguleerivates aktides ning töö-, võlaõiguslikes ja õppelepingutes.
- 2.3. Tõsisemate juhtumite puhul peaks kõrgkooli jaoks olema kohustuslik reeglite rikkuja eksmatrikuleerida või muu lepinguline suhe nendega ennetähtaegselt lõpetada.
- 2.4. Ahistamist reguleeriv dokumentatsioon peab võimaldama rakendada asjakohaseid meetmeid ja sanktsioone. Samuti peab see võimaldama kohe juhtumi ilmnedes teha vajalikke samme, et tagada kõigi isikute turvalisus⁴.
- 2.5. Kõrgkooli liikmetel peab olema kohustus käituda reeglitele vastavalt ka väljaspool kõrgharidusasutust. Kõrgkooli liikmega seotud võimalikke ahistamisjuhtumeid peab kõrgkool menetlema sõltumata nende toimumise paigast või otsesest seosest õppe- või teadustööga⁵.
- 2.6. Kõikidele tõendust leidnud juhtumitele peavad järgnema sanktsioonid süüdi oleva isiku suhtes.

Intiimsuhete reguleerimine kõrgharidusasutustes

- 3.1. Tudengi ja teda juhendava õppejõu või temaga muul viisil akadeemilises kokkupuutes oleva töötaja vahel on intiimsuhted tugevalt mittesoositud. Täielikult peab vältima olukordi, kus suhte üks osapool teise tööalase või akadeemilise käekäigu üle otsuseid teeb.

² Siin peame silmas kõiki kõrgkooli nõukogu liikmeid, rektorit, üliõpilasi (k.a. eksternid ja täiendusõppijad), töötajaid, residente, emeriitprofessoreid ja -dotsente, auliikmeid, -doktoreid ja -professoreid ning teisi isikuid, kellel on lepinguline suhe kõrgkooliga.

³ Peame silmas nii õppelepingut tudengiga (kui see sõlmitakse), Erasmus+ programmi raames sõlmitud õpirände lepingut, töö- või võlaõiguslikku lepingut kui ka muid lepinguid, mille kõrgkool sõlmib isiku või asutusega.

⁴ Turvalisus hõlmab antud kontekstis muuhulgas seda, et vältima peab olukordi, kus raporteerimise eest võib tabada kättemaks või kus taasohvrustamine tehakse võimalikuks (näiteks jäetakse tudengile kohustus võimalikult ahistajalt lõputöö juhendamist saada). Samuti peab kõrgkool turvalisuse tagamiseks ette võtma samme, et ohvri ohtu sattumist ja taasohvrustamist vältida (näiteks võimaldama koheselt teise ühiselamusse kolimist; spetsiifilistes loengutes, seminarides või gruppides osalemisest keeldumist)

⁵ Siin on oluline, et kõrgkool näeks enda vastutust tegeleda võimalike ahistamisjuhtumitega ka siis, kui need toimuvad näiteks ühiselamus, praktikakohas, korporatsioonihoones või ööklubis.

- 3.2. Akadeemilises keskkonnas võimupositsiooni omav suhtepool vastutab intiimsuhte olemasolu korral:
- 3.2.1. võimupositsiooni ärakasutamise vältimise eest;
 - 3.2.2. huvide konflikti vältimise eest;
 - 3.2.3. suhte kohta enda töö otsese korraldaja või teiste vajalike kõrgemate instantside teavitamise eest esimesel võimalusel.
- 3.3. Tööd korraldav isik peab jälgima võimaliku huvide konflikti ilmumist ja/või võimalikku võimupositsiooni ärakasutamist ning nende ilmumisel vastavaid sanktsioone rakendama.

Info kättesaadavus ja teadlikkuse tõstmine

- 4.1. Kõrgkooli liikmete hulgas tuleb tõsta teadlikkust ahistamise kui probleemi, selle tõkestamiseks seatud reeglite ning isikute õiguste kohta.
- 4.2. Kõrgharidusasutuses tuleb läbi viia süsteemseid ja läbimõeldud teavituskampaniaid ning koolitusprogramme, samuti lõimida vastavad teemad õppeprogrammidesse. Lisaks ootame üldist aktiivset teavitustööd kõrgkoolide ja riigi poolt.
- 4.3. Ahistamist puudutavate reeglitega tutvumine ja nõustumine⁶ peavad olema tudengil õppetöö alustamise ja töötajal tööle asumise eeltingimusteks.
- 4.4. Erilist rõhku peab pöörama rahvusvaheliste tudengite ja rahvusvahelise personali teadlikkuse tõstmisele ahistamisest, sellealastest reeglitest ning sellega seonduvatest õigustest ja kohustustest.
- 4.5. Kõrgkoolides tuleb sisse viia kogu personalile kohustuslik koolitusprogramm, mis hõlmaks muuhulgas ahistamist puudutavaid reegleid vastavates asutustes ning personali õiguseid ja kohustusi selle suhtes. Vastavalt positsioonile on osale personalist (näiteks neile, kes juhivad teiste tööd või tegelevad tudengite juhendamise) vajalik tagada ka põhjalikum väljaõpe.
- 4.6. Informatsioon selle kohta, millised on tudengite ja personali võimalused nendega juhtunud või neile teatavaks saanud ahistamisjuhtumeid raporteerida ning abi saada, peab olema kergesti kättesaadav ning seda peab kõrgkool ka asutusesiseselt aktiivselt kommunikeerima. Konkreetsed isikud, kelle poole vastava abi saamiseks pöörduda, peavad koos kontaktandmetega olema selgelt välja toodud ja kergesti leitavad.
- 4.7. Juhtumite raporteerimist, uurimist ja menetlemist reguleerivad dokumendid peavad olema kergesti kättesaadavad kõikidele kõrgkooli liikmetele vähemalt eesti ja inglise keeles. Neis peab muuhulgas sisalduma informatsioon selle kohta, milliseid menetlusprotseduure mis juhtudel rakendatakse, mida tehakse raporteeritud infoga ning kes tegelevad uurimise, menetlemise ja otsustamisega.

⁶ Julgustame kõrgkooli kõigi tudengitega lepinguid sõlmima, mille allkirjastamisega annaks tudeng ametlikult oma nõusoleku kõigist reeglitest, k.a ahistamist keelavatest reeglitest, kinni pidamisele.

- 4.8. Ahistamisjuhtumeid reguleerivates dokumentides tehtavaid sisulisi muudatusi tuleb avatult kommunikeerida nii üliõpilaskonnale kui kõrgkooli personalile.

Tugiteenused

- 5.1. Kõrgkoolid peavad võimaldama mõistliku aja jooksul kättesaadavat ning ligipääsetavat psühholoogilist abi ja nõustamist kõikidele oma tudengitele.
- 5.2. Psühholoogiteenus peab olema kättesaadav asutusesiseselt, seda võib vajadusel täiendada väljaspool kõrgkooli pakutava teenusega. Tudengite vaimse tervise muredega tegelevat personali tuleb juurde värvata läbivalt kõigis Eesti kõrgharidusasutustes. Teenus peab olema tudengitele kättesaadav kõigis õppeasutustes, k.a kolledžites.
- 5.3. Kui tudeng seda soovib, peab kõrgkool talle tagama ligipääsu ohvriabi ning seksuaalse vägivaldaga tegelemisele spetsialiseerunud psühholoogilise nõustamise teenusele.
- 5.4. Igas kõrgkoolis peab tegutsema väljaspool akadeemilisi üksusi sõltumatu institutsioonina nõustaja või ombudsman, kes abistab ja nõustab ahistamisjuhtumiga tegelemise osas isikuid, kes soovivad juhtumit raporteerida või kõrgkoolilt muud sorti abi saada. Selle rolli täitja ei tohi samaaegselt töötada mõnel muul akadeemilisel ametikohal ning tema töö peab olema ülesannete täitmiseks vajalikul määral tasustatud.

Raporteerimine, uurimine ja menetlemine

- 6.1. Kõigil kõrgkooli liikmetel peab olema võimalus teavitada spetsiifilist selleks ette nähtud üksust või isikut kõrgkoolis soolise või seksuaalse ahistamise juhtumitest. Juhtumitest teavitamine peab olema võimaldatud olenemata, kas teavitaja on ise ahistamise ohver või saanud teadlikuks võimalikust ahistamise juhtumist.
- 6.1.1. Juhtumist teavitamise kord peab olema kõikidele tudengitele ja töötajatele kättesaadav, selge ja üheselt tõlgendatav.
- 6.1.2. Juhtumi raporteerimisele peavad järgnema selgelt paika pandud sammud. Teavitaja peab saama lühikese aja jooksul vastuse, kus selgitatakse, mida tema antud infoga edasi tehakse ning mis on järgnev uurimise ja menetlemise protsess. Kõrgkool peab olema pidevas kontaktis juhtumist teavitajaga ning paralleelselt pakkuma talle ligipääsu psühholoogilisele abile ning ülalmainitud sõltumatu nõustaja või ombudsmani nõustamisele.
- 6.1.3. Võimalus vihjeid edastada peab olema kättesaadav ka anonüümselt⁷, et anda ahistamisega tegelevatele üksustele taustinformatsiooni, mida nad saavad kasutada kõrgkooli liikmete turvalisuse tagamiseks.

⁷ Anonüümse vihjamise võimaldamisel on veel mitmeid eeliseid. Näiteks on näidanud kogemus mitmes Inglismaa ülikoolis, et paljud ahistamist või vägivalda kogenud isikud eelistavad vahetult juhtumi toimumise järel jääda vihjates anonüümseks, kuid mõne aja pärast esitada lisaks oma nimega avaldus. Sealjuures on avalduse esitamine tõenäolisem, kui eelnevalt on anonüümne vihje edastatud.

- 6.1.4. Kõrgkool peab julgustama kõiki oma liikmeid teavitama vastavaid üksuseid või isikuid võimalikest ahistamisjuhtumitest. Selleks peaks läbi viima teavitustööd nii töötajate kui tudengite hulgas ning kommunikeerima välja kõrgkooli valmidust ahistamisjuhtumitega tõsiselt tegeleda.
- 6.2. Ahistamisjuhtumitega seotud uurimist ja menetlust peab läbi viima erapooletu komisjon, mis tegutseb struktuuriüksuseülel, ning millesse kuuluvad isikud peavad omama rolli täitmiseks vastavat haridust ja/või väljaõpet.
- 6.2.1. Komisjoni liikmete nimetamisel peab muuhulgas arvesse võtma liikmete erapooletust, isikuomadusi, usaldusväärsust nii töötajate kui tudengite seas ning teadmisi soolise ja seksuaalse ahistamisega tegelemisest. Komisjoni liikmete nimetamisel peab kõrgkool eelnevalt saama nõusoleku üliõpilaste esindajatelt.
- 6.2.2. Komisjoni liikmed peavad olema kompetentsed muuhulgas järgnevates valdkondades: ahistamise ohvriga traumajärgselt suhtlemine, andmekaitse, ahistamist reguleerivad dokumendid ja praktikad, erinevad kultuurinormid.
- 6.2.3. Uurimis- ja menetlusprotseduurid peavad vastama kindlatele standarditele ja reeglitele, mis peavad olema kõrgkooli poolt selgelt välja kommunikeeritud ning mille sätestamine peab toimuma tihedas koostöös üliõpilaskonnaga. Raporteerija ja/või ohvri jaoks peab menetlusprotseduur olema läbipaistev ning isikul peab olema otsustusõigus selle üle, mida tema antavate ütlustega ja muude konfidentsiaalsete andmetega ette võetakse.
- 6.2.4. Et kaitsta ohvrit taasohvristamise eest ja tagada konfidentsiaalsus, peab menetlus toimuma efektiivselt ning üleliigseid osapooli kaasamata.
- 6.2.5. Uurimine ja menetlus peavad toimuma venitamata, et vältida ühegi osapoolle pikemaajalist eemalejätmist õppe-, õpetamis- või teadustööst ning laiemat häirimist teiste kõrgkooli liikmete töös.
- 6.2.6. Menetluse jooksul peab kõrgkool tagama kõigi osapoolte turvalisuse. Samuti peab kõrgkool rakendama vajalikke meetmeid, et raporteerimise, menetluse või selle tulemuse tagajärjel ei kaasneks raporteerijale, ohvrile või mõnele teisele osapoolle (v.a sanktsioneeritud isiku(te)le) negatiivseid tagajärgi nende õppe-, õpetamis- või teadustöös, karjääriprospektides ja sotsiaalsetes aspektides.
- 6.2.7. Menetluse tulemused peavad olema avalikult välja kommunikeeritud, et võimaldada kõrgkooli liikmete poolset avalikku järelevalvet kõrgkooli tegevusele.

Üldpõhimõtted

- 7.1. Kõigi soolist ja seksuaalset ahistamist puudutavate poliitikate, kordade, reeglite ja muu sarnase väljatöötamisel, kokkuleppimisel ja vastuvõtmisel on vajalik lähtuda ohvrisõbralikkuse printsiipidest⁸ ning teha tihedat koostööd kõrgkooli üliõpilasesindusega esimesest sammust alates. Lisaks peaks olema heaks tavaks teha eelmainitu väljatöötamisel koostööd Eesti Üliõpilaskondade Liiduga ning valdkonna eksperte ja teadlasi koondavate organisatsioonidega.

⁸ Need printsiibid peavad olema paika pandud soopõhise ja seksuaalse vägivalga ning ahistamisega tegutsevate organisatsioonide ja teadlaste poolt.